

Satu Rautio-Hämäläinen

ASIAKKAAN ÄÄNELLÄ
ASUMISPALVELUJEN KÄYTTÄJILTÄ KERÄTYN
HAASTATTELUAINEISTON ANALYYSI

Opinnäytetyö
Hoitotyön koulutusohjelma

2010

MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU

Mikkeli University of Applied Sciences

KUVAILULEHTI

 <p>MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU Mikkeli University of Applied Sciences</p>		Opinnäytetyön päivämäärä 12.03.2010	
Tekijä(t) Satu Rautio-Hämäläinen		Koulutusohjelma ja suuntautuminen Hoitotyön koulutusohjelma, Savonlinna	
Nimeke Asiakkaan äänellä haastatteluaineiston analyysi			
Tiivistelmä <p>Asumispalvelusäätö ASPA:ssa on käynnistynyt vuonna 2007 Asiakkaan äänellä -kehittämishanke. Hankkeen tarkoituksena on selvittää ja lisätä asumispalveluja käyttävien asukkaiden vaikuttamismahdollisuuksia asumiseensa. Opinnäytetyössäni analysoin aineistoa, jonka hankkeen projektivastaava Merja Marjamäki on kerännyt haastatteleamalla asumispalveluja käyttäviä ihmisiä. Haastateltavat ovat psyykkisesti sairaita, kehitysvammaisia tai liikuntavammaisia ihmisiä.</p> <p>Opinnäytetyöni tarkoituksena oli selvittää mistä oman kodin merkitys eri tavalla vammaisille ihmisille muodostuu, mitkä asiat ovat merkityksellisiä itsenäisen elämän toteutumisen ja omien vaikuttamismahdollisuuksien kannalta. Lisäksi tarkastelin sitä eroaako vammaisen ihmisen kohdalla asumisen merkitys ei-vammaisiin nähden.</p> <p>Analyysin tulosten mukaan vammaisten ihmisten toiveet asumisestaan ja elämästään on hyvin samanlaiset kuin ei-vammaisillakin. Itsemääräämisoikeutta ja omaa elämää koskevaan päätöksentekoon osallistumista pidettiin tärkeänä. Erona ei-vammaisiin nähden nousi esille fyysiset, liikkumista vaikeuttavan tai rajoittavan vamman myötä tulevat erityistarpeet kuten apuvälineet ja esteettömyys.</p>			
Asiasanat (avainsanat) kvalitatiivinen tutkimus, mielenterveys, vammaisuus, asuminen, asumispalvelut			
Sivumäärä 39	Kieli Suomi	URN	
Huomautus (huomautukset liitteistä)			
Ohjaavan opettajan nimi Leena Uosukainen		Opinnäytetyön toimeksiantaja Asumispalvelusäätö ASPA	

DESCRIPTION

 <p>MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU Mikkeli University of Applied Sciences</p>		Date of the bachelor's thesis 12.03.2010
Author(s) Satu Rautio-Hämäläinen	Degree programme and option Degree Programme in Nursing	
Name of the bachelor's thesis Analysis of the Client's Voice project material		
Abstract <p>The Client's Voice (Asiakkaan äänellä) project was launched in 2007 by the ASPA Housing Services Foundation. The project aims at examining and increasing the clients' possibilities to influence their own living within the housing services provided. In my thesis I analyze the material collected in interviews by the project coordinator Merja Marjamäki. The interviewees were mentally ill or disabled people.</p> <p>The purpose of this study was to examine what constitutes the meaning of home for disabled people and which factors are significant in independent life as well as in the possibilities to influence one's own life. Furthermore, I examined whether the disabled see the significance of housing differently than people without disabilities.</p> <p>According to the results disabled people experience their life and living similarly to people without disabilities. The most important factors among disabled people were autonomy and possibilities to be a part of decision making. Moreover, physical special needs, such as aids and accessibility were considered significant.</p>		
Subject headings, (keywords) qualitative research, mental health, disability, living, housing services		
Pages 39	Language Finnish	URN
Remarks, notes on appendices		
Tutor Leena Uosukainen		Bachelor's thesis assigned by Asumispalvelusäätiö ASPA

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	1
2	OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS	2
3	ASUMISPALVELUT MIELENTERVEYSKUNTOUTUJILLE JA VAMMAISILLE IHMISILLE	2
3.1	Tavoitteena palvelujen käyttäjien vaikutusmahdollisuuksien lisääminen	2
3.2	Palvelutarpeen syyt	3
3.2.1	Psyykinen sairaus	3
3.2.2	Kehitysvamma	3
3.2.3	Liikuntavamma	5
3.3	Asumisen laatu	6
3.3.1	Asumista tukeva lainsäädäntö	7
3.3.2	Asumiseen liittyviä laatusuosituksia	10
3.4	Asumismuotoja	11
3.4.1	Tuettu asuminen	12
3.4.2	Palveluasuminen	12
3.4.3	Tehostettu palveluasuminen	13
3.5	Tilastotietoa asumispalvelujen käytöstä vuonna 2007	13
4	ITSENÄINEN ELÄMÄ VAMMAISPOLITIIKAN TAVOITTEENA	14
5	OMAN ELÄMÄN HALLINTA JA SITÄ RAJOITTAVAT TEKIJÄT	15
6	OPINNÄYTETYÖN MENETELMÄLLISET RATKAISUT	16
6.1	Asumispalvelujen käyttäjiltä kerätty haastatteluaineisto	16
6.2	Sisällön analyysi aineiston analyysimenetelmänä	18
7	ANALYYSIN TULOKSET	19
7.1	Oman kodin merkitys	19
7.1.1	Asumisen psyykkiset merkitykset	19
7.1.2	Asumisen fyysiset merkitykset	20
7.1.3	Asumisen sosiaaliset merkitykset	21
7.2	Vaikuttamisen ja osallistumisen merkitys	22
7.3	Itsenäisen elämän merkitys	24
8	TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS	27

9	POHDINTA	27
	LÄHTEET	30
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni on osa Asumispalvelusäätiö ASPAn Asiakkaan äänellä -kehittämishanketta. Asumispalvelusäätiö ASPA on vuonna 1995 perustettu valtakunnallinen säätiö, jonka perustajajärjestöjä ovat Kuurojen Liitto ry, Kehitysvammaliitto, Kehitysvammaistukiliitto, Kehitysvammaisten Palvelusäätiö, Förbundet De Utvecklingsstördas Väl r.f., Suomen Parkinson-liitto ry, Invalidiliitto, Suomen CP-Liitto ry, Suomen MS-liitto ry, Mielenterveyden Keskusliitto ry, Näkövammaisten Keskusliitto ry, Epilepsialiitto ry sekä Nuorten Ystävät ry. Säätiön toiminnan tarkoituksena on edistää vammaisten ihmisten mahdollisuuksia itsenäiseen elämään, edesauttaa vammaisille tarkoitettujen yksilöllisten, laadukkaiden ja turvallisten asumispalvelukokonaisuuksien syntymistä sekä yleisesti vaikuttaa asuntojen ja koko yhdyskuntarakenteen suunnitteluun ja rakentamiseen tasaveroisesti kaikille yhteiskunnan jäsenille soveltuviksi.

Asiakkaan äänellä -kehittämishankkeen tavoitteena on, että asumispalveluja tarvitsevat ihmiset ovat tasavertaisesti mukana suunnittelemassa, kehittämässä ja arvioimassa asumiseen liittyviä palveluja, sekä niitä palveluja jotka koskevat kaikkia samassa yksikössä asuvia ihmisiä. Menetelmänä on asumispalveluja käyttävien ihmisten osallistumisen tukeminen ja olemassa olevien sekä uusien osallistumisen mallien kehittämiseen. Työskentelen ASPA Palvelut Oy:ssä mielenterveyskuntoutujien asumispalveluyksikössä. Luontevalta tuntui tehdä tutkimusta itselle kiinnostavasta ja omaa työtä koskettavasta aiheesta. Aihe on aina ajankohtainen ja mielestäni mielenkiintoinen.

Asiakkaan äänellä -kehittämishankkeessa haastateltiin täysi-ikäisiä mielenterveyskuntoutujia, kehitysvammaisia ja liikuntavammaisia, jotka asuivat erilaisissa palveluasumisen yksiköissä Suomessa. Haastattelut toteutettiin ryhmähaastatteluina vuonna 2008. Haastateltavina tutkimuksessa on ollut asiakkaita ASPA Palvelut Oy:stä, Suomen MS Liitto ry:n asumispalveluista ja Validia-palvelut Oy:stä. Haastattelut on toteutettu Kouvolassa, Kuusankoskella, Helsingissä, Turussa, Raisiossa, Seinäjoella ja Mikkeliissä. Haastatteluihin on osallistunut kaikkiaan 48 ihmistä. Haastattelut on toteuttanut hankkeen projektivastaava Merja Marjamäki.

2 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS

Käytän opinnäytetyössäni valmista, aiemmin kerättyä haastatteluaineistoa. Haastattelun tarkoituksena oli ollut saada selville mitä mieltä asumispalvelujen käyttäjät ovat oman kodin merkityksestä, itsenäisestä elämästä ja vaikuttamismahdollisuuksistaan. Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on analysoida aineistoa tavoitteiden mukaisesti. Tarkastelen siis sitä, mitkä asiat ovat tärkeitä itsenäisen elämän toteutumisen ja omien vaikuttamismahdollisuuksien kannalta sekä mistä asioista muodostuu itsenäisen elämän kokemus ja toive.

Opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat:

1. Mitä merkitsee oma koti asumispalvelujen käyttäjille
2. Mitä merkitsee itsenäinen elämä asumispalvelujen käyttäjille
3. Kuinka asumispalvelujen käyttäjät kokevat omat vaikuttamismahdollisuutensa

3 ASUMISPALVELUT MIELENTERVEYSKUNTOUTUJILLE JA VAMMAISILLE IHMISILLE

3.1 Tavoitteena palvelujen käyttäjien vaikutusmahdollisuuksien lisääminen

Asiakkaan äänellä -kehittämishanke on käynnistynyt Asumispalvelusäätiö ASPAssa keväällä 2007. Hankkeen tarkoituksena on selvittää ja lisätä asumispalveluja käyttävien asukkaiden vaikuttamismahdollisuuksia asumiseensa. Tavoitteena on, että asumispalveluja käyttävät ihmiset ovat tasavertaisesti mukana suunnittelemassa, kehittämässä ja arvioimassa tarvitsemiaan palveluja. Hankkeen kautta saadaan tietoa asumispalveluja käyttävien asukkaiden vaikuttamismahdollisuuksista ja käytössä olevista vaikuttamismenetelmistä. Toimivista käytännöistä välitetään tietoa eri arviointipaikoissa ja aina loppuvuodesta toteutettavassa Asiakkaan äänellä -foorumissa. Hankkeeseen vuonna 2008 osallistuneet ihmiset olivat liikuntavammaisia, kehitysvammaisia ja mielenterveyskuntoutujia. (Asumispalvelusäätiö ASPA, 2009.)

3.2 Palvelutarpeen syyt

3.2.1 Psyykkinen sairaus

Mielenterveyden käsite ei ole tarkka, vaan se on hyvin monitahoinen. Mielenterveys ei ole pelkästään sairauden puuttumista, vaan se on mielen ja kehon tasapainoa ja hyvinvointia. Mielen hyvinvointi ei ole pysyvä olotila, vaan se muuttuu elämän eri vaiheissa. Mielenterveys ei tarkoita sitä, että elämässä ei olisi ongelmia. Mielenterveyteen kuuluu valmius kohdata vastoinkäymisiä elämässään sekä selviytyä niistä omien voimavarojensa ja muiden antaman tuen avulla. Mielenterveyden avulla ohjaamme ja säätelemme omaa elämäämme. Mielenterveys kulkee ihmisen elämässä mukana, ja sitä tullaan ajatelleeksi vasta, kun se horjuu ja sitä ollaan menettämässä. (Heiskanen ym. 1997, 13; Munnukka ym. 1998, 69 - 70, 73.)

Psyykkisillä sairauksilla tarkoitetaan isoa ryhmää erilaisia oireyhtymiä, joille yhteistä on se, että sairaus vaikuttaa niin ajatteluun kuin tunne-elämäänkin. Sairaus koskettaa niin sairastunutta itseään kuin sosiaalista lähiympäristöä. Psyykkiseen sairastumiseen ei ehkä ole yhtä ainoaa syytä, vaan se voi olla monen tekijän summa. Jokaisen sairastuneen taustalta löytyy yksilöllinen elämäntarina, voimavarat ja herkkyys reagoida asioihin ja muutoksiin. (Lahti 1995, 44, 90 - 93.)

Psyykkinen sairastuminen aiheuttaa tunteen elämän hallitsemattomuudesta. Elämä muuttuu ja muutoksen kanssa pitäisi pystyä elämään. Oireet, kuten mielialahäiriöt, tunteiden muuttuminen, keskittymiskyvyn vaikeudet, univaikeudet ja pelottavatkin aistikokemukset vaikeuttavat arkielämässä suoriutumista ja elämä kapenee. Sairastuneille yhteisiä kokemuksia ovat tunne elämänhallinnan menettämisestä, erilaisuudesta verrattuna muihin ihmisiin ja voimattomuus omien oireiden ja elämän kanssa. Sairastuneen elämästä syntyy helposti eristymiseen ja toimeentuloon johtava kielteinen kehä. (Koskisu 2004, 12 - 13.)

3.2.2 Kehitysvamma

Kehitysvammaisuus määritellään toimintakyvyn laaja-alaiseksi rajoittuneisuudeksi. Kehitysvamma on oppimisen ja ymmärtämisen alueen vamma. Kehitysvammainen on henkilö, jonka etenkin älyllinen kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt

ennen syntymää johtuvista syistä tai syntymän yhteydessä sattuneista vaurioista tai lapsuusiän sairauksista ja tapaturmista. (Duodecim 2009.)

Kehitysvammaisuus voi ilmetä monella eri tavalla aiheuttaen oppimisvaikeuksia ja hankaloittaen päivittäiseen elämään liittyviä toimia. Kehitysvammaisuus ilmenee älyllisten toimintojen ja työskentelyn hitautena sekä vaivalloisuutena. Kehitysvammaisen ihmisen kyky muodostaa ja ylläpitää ihmissuhteita, käyttäytyä tilanteen vaatimalla tavalla, ottaa vastuuta, noudattaa lakeja ja normeja sekä huolehtia omasta turvallisuudesta ovat puutteellisia. Vaikeutta on myös arkirutiineissa, kuten omasta hygieniasta huolehtimisessa. Kotona asumiseen, liikkumiseen, työntekoon ja vapaa-aikaan liittyvät tarvittavat toiminnalliset taidot ovat puutteelliset. Toimintakyvyn rajoitukset vaikuttavat kykyyn selviytyä päivittäisen elämän perustoiminnoista ja kykyyn vastata elämänmuutoksiin sekä ympäristön muuttuviin ja usein yllättäviin vaatimuksiin. Älyllisen ja psykososiaalisen toimintakyvyn rajoitukset eivät ilmene tasaisesti kaikilla toimintakyvyn osa-alueilla. Rajoitusten lisäksi on tärkeää kartoittaa myös ihmisen toiminnalliset vahvuudet. (Kehitysvammaliitto 2007.)

Toimintakyky ja sen rajoitukset on suhteutettava ihmisen asuin- ja toimintaympäristöstä nouseviin haasteisiin ja vaatimuksiin. Kehitysvammaisen ihmisen toimintakyky tutussa ympäristössään ja tuttujen ihmisten yhteisössä voi olla hyvä, mutta rajoitukset voivat olla merkittäviä tutun ympäristön ulkopuolella. (Kehitysvammaliitto 2007.)

Kehitysvammaisuus voidaan todeta joissakin tapauksissa jo heti syntymän jälkeen. Yleensä se tulee ilmi kuitenkin vasta ensimmäisten elinvuosien mittaan. Kehitysvammaisuus on este tiedolliselle ja taidolliselle oppimiselle, mutta ei ole este terveelle tunne-elämän kehitykselle. (Kehitysvammaliitto 2007.) Kehitysvammaisuuden syyt ei aina saada selville. Kehitysvamman aste vaihtelee vaikeasta vammasta lievään oppimisvaikeuteen. Kehitysvammaisuuteen liittyy useasti myös lisävammoja, jotka saattavat vaikeuttaa liikkumista, puhetta tai vuorovaikutusta muiden ihmisten kanssa. Jotta kehitysvammaiset ihmiset voisivat elää tasa-arvoisina jäseninä yhteiskunnassa, he tarvitsevat yksilöllistä ja tarpeen mukaista tukea, ohjausta ja palveluja. Nämä voivat liittyä kommunikaatioon, omatoimisuuteen, kodinhoitoon, sosiaalisiin taitoihin, ympäristössä liikkumiseen, terveyteen ja turvallisuuteen, kirjallisiin taitoihin, vapaa-aikaan ja työhön. Yksilöllinen, tarpeenmukainen tuki auttaa kehitysvammaista ihmistä elämään hyvää, hänelle luontaista itsenäistä elämää. (Kehitysvammaisten tukiliitto 2009.)

3.2.3 Liikuntavamma

Liikuntavamma voi olla synnynnäinen tai tapaturman aiheuttama vamma. Sitä voivat aiheuttaa muun muassa MS-tauti, CP-vamma, selkäydinvamma, lyhytkasvuisuus, polio ja lihassairaudet. Liikuntavamma rajoittaa mm. liikkumisnopeutta, voimantuottoa, ulottumista, tasapainoa, molempien käsien käyttöä ja taakkojen käsittelyä. Yleisoina voi olla lisäksi väsymys, heikentynyt lämmönsietokyky tai lihaskrampit. (Kuntoutussäätiö 2009.)

Multippeliskleroosi eli MS-tauti on krooninen neurologinen sairaus, joka vahingoittaa keskushermoston hermosoluja. Tauti puhkeaa yleensä 20-40 vuoden iässä, ja se on yleisempi naisilla kuin miehillä. MS-taudin kulkua on vaikea ennustaa. Taudin fyysisiä oireita ovat esimerkiksi toisen silmän näön äkillinen heikkeneminen tai käsivarren puuttuminen. Tautiin voi liittyä myös kognitiivisia oireita, kuten muistin ja keskittymiskyvyn heikkenemistä. (Multippeliskleroosi 2009.)

CP-vamma syntyy raskauden aikana tai varhaislapsuudessa. CP ei ole yhtenäinen vamma vaan oireyhtymä, jonka haitta-aste vaihtelee vähäisistä toiminnan häiriöistä monivammaisuuteen. CP-vamman oireita ovat esimerkiksi kohonnut tai vaihteleva lihasjännitys, pakkoliikkeet päässä, raajoissa ja vartalossa sekä tasapainovaikeus ja huono liikkeen hallinta. (Suomen cp-liitto ry 2009.)

Selkäydinvamma voi syntyä esimerkiksi liikenteessä sattuneen tapaturman myötä. Myös erilaiset tulehdukset, kasvaimet ja verisuoniperäiset ongelmat, kulumamuutokset, välilevyn pullistuma tai synnynnäinen selkäytimen ja selkäydinkalvojen pullistuma voivat johtaa selkäydinvammaan. Selkäydinvamma voi aiheuttaa paraplegiaa eli alaraajahalvauksen tai tetraplegian eli neliraajahalvauksen. Vamma aiheuttaa muutoksia liikkumisessa ja toimintakyvyssä sekä useissa eri elintoiminnoissa sekä ihmisen psykososiaalisessa ympäristössä. (Invalidiliitto 2005a.)

Lyhytkasvuisen ihmisen pituuskasvu eroaa merkittävästi kasvuiässä suhteessa ikätove-reihinsa ollen aikuisiässä alle 140 - 150 cm. Lyhytkasvuisuuteen on olemassa monia lääketieteellisiä syitä, kuten luuston muodostumisen tai luissa olevien kasvuvyöhykkeiden häiriö, kromosomimuutos, hormonihäiriö ja sisäelinten sairaus. Monilla lyhytkas-

vuosilla ihmisillä on liikkumisvaikeuksia sekä lisäksi ulottuminen korkeus- ja syvyys-suunnassa on rajoittunut. (Invalidiliitto 2005b.)

Polio on virussairaus, joka vaurioittaa selkäytimen etusarven tai ydinjatkoksen liikehermosoluja ja aiheuttaa epäsymmetrisen velttohalvauksen. Polio voi aiheuttaa myös uupumusta, lihasheikkoutta, lihas- ja nivelkipuja, hengitysvaikeuksia, unihäiriötä sekä nielemisen ja äänentuoton häiriötä. Polion sairastaneita arvellaan olevan Suomessa 4000 - 6000. Rokotusten ansiosta poliota ei esiinny nykyään Suomessa. (Invalidiliitto 2005a.)

Lihassairauksia on useita satoja eri muotoja. Sairaudet on ryhmitelty sairauden syntyvän tai anatomisen paikan perusteella. Lihassairauksia ovat esimerkiksi motoneuroniaudit, jotka aiheuttavat lihassurkastumia, lihasvoiman ja elintoimintojen heikkenemistä sekä nielemis-, puhumis- ja hengitysvaikeuksia. (Lihastautiliitto 2009.)

3.3 Asumisen laatu

Asunto ja asuminen ovat asukkaan omien yksilöllisten valintojen tulos. Ihminen voi itse vaikuttaa siihen, missä ja kenen kanssa asuu. Pelkkä asuminen ei ole elämistä, vaikka asumiseen liitetäänkin monia asioita ja toimintoja. Koti liitetään usein asuntoon, vaikka se on mielentila ja muistuttaa eletystä elämästä, johon liittyy monenlaisia merkityksiä ja sisältöjä. Koti muodostuu tutuista esineistä, muistoista, kokemuksista ja käytännöistä. Koti on tuttu, turvallinen ja pysyvä paikka, jossa ihminen voi elää vapaata, yksilöllistä ja itsenäistä elämää. Kodista voi muodostua osa asukkaan identiteettiä. Kodissa yksityisyyden ja kotirauhan suoja on lailla turvattu. (Nurmi-Koikkalainen 2009, 18 - 20; Pikkarainen 2008.)

Asuminen on elämistä. Asukas tekee asunnosta elävän ja luo kodin asumisen sydämen. Asuminen on perustoiminto, johon liittyy monia muita toimintoja, kuten esimerkiksi sosiaaliset ja kulttuuriset prosessit sekä kotiin ja kodinhoitoon liittyvät asiat. Asumisen eri osatekijät ja -toiminnot kytkeytyvät toisiinsa kokonaisvaltaisesti ja erilaisin vaikutuksin. Asumista voidaan tarkastella elinkaariajattelun valossa asumisuran toteutumana asukkaiden eri elämänvaiheiden ja perhekuntien kautta. Asumista koskevat tarpeet ja toiveet vaihtelevat asukkaan iän, elämän- ja perhetilanteen mukaan. Asumisella on suuri merkitys ihmisen hyvinvoinnin kannalta. (Heinonen 2006.)

3.3.1 Asumista tukeva lainsäädäntö

Asuminen on mainittu Suomen perustuslain 19 §:ssä ”Julkisen vallan tehtävänä on edistää jokaisen oikeutta asuntoon ja tukea asumisen omatoimista järjestämistä”. Lain mukaan asuminen on yksi perusoikeuksista. (Suomen perustuslaki 1999/731.)

Vammaisen ihmisen asuntoa ja asumista säätelee oma lainsäädäntönsä. Rakennusmääräyskokoelman asianmukaisuus ja hyvä käytännön toteutus voivat mahdollistaa vammaisen asumisen ns. tavallisessa asunnossa. (Nurmi-Koikkalainen 2009, 21.) Asunnolla tarkoitetaan tilaa, jossa on vähintään yksi makuuhuone, saniteetitila, keittiö tai keittomahdollisuus sekä tarvittavat säilytystilat. Asunto voi olla erillinen tai osa asuntoryhmää, ja se voi sijaita myös ryhmäkodissa. Se on yksityinen tila, joka on eriyttävissä muista tiloista. (Harjajärvi ym. 2009, 11.)

Asuinhuoneen huonealan tulee aina olla vähintään 7 m² ja 2500 mm korkea. Pientalossa huoneen vähimmäiskorkeus on 2400 mm. Asuinhuoneen ikkunan tulee olla 1/10 huonealasta ja ainakin osa ikkunasta tulee olla avattavissa. Asuinhuoneiston tilat tulee olla suunniteltu tarpeenmukaisiksi lepoa, oleskelua ja vapaa-ajan viettoa, ruokailua ja ruoanvalmistusta, hygienian hoitoa sekä asumiseen liittyvää välttämätöntä huoltoa ja säilytystä varten. Rakennuksen autopaikoista osan tulee soveltua pyörätuolin käyttäjälle. Paikat tulee merkitä liikkumisesteisen tunnuksella ja sijoittaa rakennukseen pääsyn kanalta sisäänkäyntiin nähden tarkoituksenmukaisesti. (Maankäyttö- ja rakennuslaki 132/2005.)

Suomen perustuslain mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä (Suomen perustuslaki 6.§). Yhdenvertaisuusperiaatteen ja syrjintäkiellon edellytyksenä on, että samanlaisessa tilanteessa olevia ihmisiä kohdellaan samalla tavalla.

Yhdistyneet kansakunnat (YK) hyväksyi vuonna 2006 joulukuussa vammaisten ihmisten ihmisoikeuksia koskevan sopimuksen jonka Suomi on allekirjoittanut. Yli 60 valtiota on jo ratifioinut sopimuksen, mutta Suomi ei ole näiden valtioiden joukossa. YK:n yleissopimus tulee kansallisesti voimaan ja sen sopimusartikloista tulee Suomea sitovaa lainsäädäntöä, kun Suomi ratifioi sopimuksen. Sopimuksen ajatuksena on taata vammaisille ihmisille yhdenvertaisuus ja kieltää syrjintä. Keskeiset asiat sopimuksessa ovat ihmisarvon, itsemääräämisoikeuden ja riippumattomuuden kunnioittaminen, täysmää-

räinen osallisuus yhteiskuntaan, erilaisuuden kunnioittaminen ja mahdollisuuksien yhdenvertaisuus. Yleisiä periaatteita sopimuksessa ovat esteettömyys ja saavutettavuus, miesten ja naisten välinen tasa-arvo sekä vammaisten lasten identiteetin kunnioittaminen. Ketään ei saa asettaa eri asemaan minkään ihmiseen liittyvän syyn perusteella. Taavoitteena on turvata kaikille asuinpaikasta ja taloudellisesta sekä sosiaalisesta asemasta riippumatta osallisuus yhteiskuntaan ja tarvittavat palvelut. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2003, 8; Nurmi-Koikkalainen 2009, 9.)

Mielenterveyslaki määrittelee mielenterveystyön ja siihen liittyvät tarpeelliset palvelut. Lain mukaan mielenterveystyöllä tarkoitetaan yksilön psyykkisen hyvinvoinnin, toimintakyvyn ja persoonallisuuden kasvun edistämistä sekä mielisairauksien ja muiden mielenterveydenhäiriöiden ehkäisemistä, parantamista ja lievittämistä. (Mielenterveyslaki 1116/1990, 1.§.) Mielenterveystyön piiriin kuuluvat psyykkisesti sairaat henkilöt, jotka lääketieteellisin perustein tarvitsevat sairautensa tai häiriönsä vuoksi sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita. Mielenterveystyössä pyritään kehittämään väestön elinolosuhteita mielenterveydenhäiriöiden syntyä ennalta ehkäiseviksi ja tukemaan mielenterveyspalvelujen järjestämistä. (Mielenterveyslaki 1116/1990, 1.§.) Psyykkisesti sairaalle henkilölle on tarpeenmukaisen hoidon ja palvelun ohella yhteistyössä asianomaisen kunnan sosiaalitoimen kanssa mahdollistettava hänen tarvitsemansa lääkinnälliseen tai sosiaaliseseen kuntoutukseen liittyvä tuki- ja palveluasuminen. (Mielenterveyslaki 1116/1990, 5.§.)

Kehitysvammalain mukaan erityishuoltoa annetaan henkilölle, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi ja joka ei muun lain nojalla voi saada tarvitsemiaan palveluja. Erityishuollon tarkoituksena on edistää kehitysvammaisen henkilön suoriutumista päivittäisistä toiminnoista, hänen omintakeista toimeentuloaan ja sopeutumistaan yhteiskuntaan sekä turvata hänen tarvitsemansa hoito ja muu huolenpito. (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977, 1.§.) Erityishuoltoon kuuluvia palveluja ovat tutkimus, terveydenhuolto, tarpeellinen ohjaus, kuntoutus sekä toiminnallinen valmennus, työtoiminnan ja asumisen järjestäminen, apuvälineiden järjestäminen, yksilöllinen hoito ja muu huolenpito sekä henkilön aviopuolison, vanhempien ja muiden perheenjäsenten, muun huoltajan tai hänelle muuten läheisen henkilön ohjaus ja neuvonta, tiedotustoiminnan harjoittaminen erityishuoltopalveluksista ja kehityshäiriöiden ehkäisy sekä muu vastaava erityishuollon toteuttamiseksi tarpeellinen toiminta. (Laki kehitysvammaisten

erityishuollosta 519/1977, 2.§.) Kehitysvammalain mukainen erityishuolto ja siihen liittyvät kuljetuspalvelut ovat asiakkaille maksuttomia lukuun ottamatta kehitysvammalain perusteella järjestettyä asumispalvelua (Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista 734/1992, 4.§).

Lakia vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (380/1987) uudistettiin 1.9.2009 alkaen. Muutoksilla on tarkoitus edistää vaikeavammaisten henkilöiden tasa-arvoa sekä muita perus- ja ihmisoikeuksia. Lisäksi lain tavoitteena on mahdollistaa vaikeavammaisten ihmisten itsenäisyyttä ja itsemääräämisoikeutta sekä osallisuutta yhteiskunnan eri toimintoihin. Merkittävin uudistus laissa koskee vaikeavammaiselle ihmiselle järjestettävää henkilökohtaista apua. Henkilökohtainen apu on lain uudistuksen jälkeen maksutonta sosiaalipalvelua vaikeavammaiselle. Vammaispalvelulain sisältö on huomioitava kokonaisuudessaan järjestettäessä palveluja ja tukitoimia vaikeavammaisen henkilön vammasta ja sairaudesta aiheutuviin tarpeisiin. Vammaispalvelulain 8.2 §:n mukaan kunnan on järjestettävä vaikeavammaiselle henkilölle muun muassa palveluasuminen, jos henkilö vammansa tai sairautensa johdosta välttämättä tarvitsee palvelua suoriutuakseen tavanomaisista elämäntoiminnoista. Vammaispalvelulain 9.2 §:n mukaan kunta on velvollinen korvaamaan vaikeavammaiselle henkilölle sairauden tai vamman vuoksi tarvittavat toimenpiteet asunnon muutostöiden sekä asuntoon kuuluvien välineiden ja laitteiden hankkimisesta, jotka hän tarvitsee suoriutuakseen elämän tavanomaisista toiminnoista. (Ahola & Konttinen 2009, 26, 54.) Edellä mainittujen lisäksi vammaisella henkilöllä on oikeus palvelusuunnitelmaan, kuljetus- ja tulkkipalveluihin, kuntoutusohjaukseen, sopeutumisvalmennukseen, henkilökohtaiseen apuun, tarpeellisiin apuvälineisiin lääkinnällisen kuntoutuksen ulkopuolella, ylimääräisiin vaate- tuskustannuksiin ja ylimääräisiin erityisravintokustannuksiin. (Ahola & Konttinen 2009, 50; Vammaispalveluasetus 1987/759.)

Vammaispalvelulakia tarkennetaan asetuksessa vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista (759/1987). Tarvittavat palvelut ja tukitoimet tulee järjestää siten, että ne tukevat vammaisen henkilön omatoimista suoriutumista jokapäiväisistä askareista. Näitä tukipalveluja voivat olla esimerkiksi avustaminen asumiseen liittyvissä toiminnoissa, kuten liikkumisessa, pukeutumisessa, henkilökohtaisessa hygieniassa, ruokataloudessa ja asunnon siivouksessa, sekä ne palvelut, jotka tarvitaan asukkaan terveyden, kuntoutuksen ja viihtyvyyden edistämiseksi. Palveluja ja tukitoimia tulee järjestää tarpeellinen ja riittävä määrä, eikä niille voi määritellä määrärahoihin perustuvia rajoja.

(Räty 2003, 96 – 97.) Silloin kun sosiaalihuoltolain mukainen tuki ja palvelut eivät ole vammaiselle ihmiselle riittäviä, turvaudutaan ensisijaisesti vammaispalvelulain ja toissijaisesti kehitysvammalain mukaisiin palveluihin. Erityislakien mukaiset palvelut ovat pääosin maksuttomia ja niitä voidaan tarjota yksilöllisten tarpeiden mukaan. Vammaispalvelulaki mahdollistaa vammaisille tasa-arvoisen lähtötilanteen yhteiskunnassa toimimiseen. (Nurmi-Koikkalainen 2009, 21.)

3.3.2 Asumiseen liittyviä laatusuosituksia

Vammaisille ihmisille tarjottavissa asumispalveluissa on kyse perusoikeuksista ja oikeudenmukaisuuden toteutumisesta. Kunnan tehtävänä on järjestää sosiaali- ja terveyspalvelut kaikille kuntalaisille. Sosiaali- ja terveydenhuollon käytäntöihin liittyviin haasteisiin on pyritty vastaamaan laadunhallintatyöllä ja laatusuosituksilla. Tavoitteena on tukea ja antaa suuntaviivoja vammaisten ihmisten asumispalvelujen kehittämiseksi. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2003, 8.)

Vammaisten ihmisten asumispalvelujen laatusuositus on julkaistu vuonna 2003. Sen perusteena on ollut kuntalaisten tasavertaisuuden toteutuminen yhdenvertaisuusperiaatteen ja syrjintäkiellon mukaisesti. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2003, 4, 7.) Laatusuosituksen tavoitteena on ottaa *vammaisten ihmisten asumisen tarpeet mukaan kuntasuunnitelmaan*, jolloin vammaisten ihmisten asumisen näkökulma huomioidaan kuntasuunnittelussa ja -päätöksenteossa. Päätöksenteon tukena käytetään kunnan johdon hyväksymää hyvinvointipoliittista ohjelmaa, johon sisältyy vammaispoliittinen ohjelma. Ohjelman avulla vammaisten ihmisten yhteiskunnallisen osallistumisen esteitä ehkäistään ja poistetaan aktiivisesti. Vammaisneuvoston toimintaedellytyksiä tuetaan ja kehitetään, ja ne mielletään osaksi paikallista vammaisuuden asiantuntemusta. Kuntasuunnitelmien toteutumista, joissa vammaisuuteen liittyvät kysymykset on huomioitu, arvioidaan säännöllisesti. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2003, 4.)

Rakennettu ympäristö esteettömäksi ja toimivaksi -suosituksen tavoitteena on kaikille kuntalaisille turvallinen, terveellinen, viihtyisä, sosiaalisesti toimiva ja eri väestöryhmien tarpeita vastaava elin- ja toimintaympäristö. Ihmisten toimintakyvyn erilaisuus huomioidaan kaavoituksessa, rakentamisessa ja ympäristön muuttuessa tilapäisesti tai pysyvästi. Esteettömäksi rakennettu ympäristö luo edellytykset mahdollisimman omatoimiseen elämälle ja tukee sosiaalista kanssakäymistä sekä lisää palvelujen saavutettavuutta.

Kuntalaisten osallistumista ympäristön suunnitteluun tuetaan ja kannustetaan. Tavoitteena on, että vammaisten ihmisten asumisen näkökulma huomioidaan kuntasuunnittelussa ja -päättöksenteossa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2003, 4.)

Riittävästi esteettömiä ja toimivia asuntoja suosituksen tavoitteena on määrällisesti riittävä, esteetön, toimiva ja muunneltava asuntokanta. Asunnoissa ja asuinympäristöissä voidaan asua elämän eri tilanteissa. Toimintarajoitteisten ihmisten tarpeet huomioidaan kunnan asuntopoliittisissa suunnitelmissa. Asuntotuotannon ja asuinympäristöjen tulee olla sosiaalisesti, ekologisesti ja taloudellisesti kestävä kehityksen mukaista. Uudis- ja korjausrakentamisessa sekä asunnonmuutostöissä noudatetaan jatkuvuuden- ja vuorovaikutuksen periaatteita. Kaikkien asuntoratkaisujen tulee antaa ihmisille mahdollisuus yksityiselämään, kotirauhaan ja yhteisöllisyyteen. Tarvittaessa toteutetaan asukaslähtöisiä erityisratkaisuja kestävä kehityksen periaatteita noudattaen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2003, 4.)

Kuntalaisten asumista tukevia palveluja käsitellään suosituksen kohdassa *yksilöllisillä palveluilla yhdenvertaisuuteen*. Tarkoituksena on tuottaa palveluja käyttäjien tarpeiden mukaisesti. Palvelujen tarpeiden arvioinnissa, suunnittelussa ja toteutuksessa käytetään apuna asiakkaan ja kunnan edustajan yhdessä tekemää kirjallista palvelusuunnitelmaa. Kuntalaisille annetaan tietoa sekä neuvotaan ja ohjataan vammaisuuteen liittyvissä asumisasioissa. Vammaisten kuntalaisten tarvitsemia palveluja kehitetään yhdessä vammaisten ihmisten kanssa. Henkilöstön määrän ja osaamisen tulee vastata asiakkaiden tarpeita. Palvelujen toteutumista arvioidaan ja mahdolliset muutostarpeet huomioidaan suunnitelmissa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2003, 4.)

3.4 Asumismuotoja

Asumispalveluilla tarkoitetaan palvelu- ja tukiasumisen järjestämistä henkilölle, joka tarvitsee tukea ja apua asumisessaan tai asumisen järjestämisessä. Kunta voi perustaa tai hankkia paikallista tarvetta vastaavan määrän palvelu- tai tukiasuntoja ja laitospaikkoja. Sosiaalihuoltoa on toteutettava ensisijaisesti sellaisin toimintamuodoin, jotka mahdollistavat itsenäisen asumisen. Asumispalvelulla tuetaan henkilön itsenäistä asumista sekä kykyä selviytyä omatoimisesti päivittäisistä toiminnoista. Palvelujen tulee olla laajuudeltaan ja sisällöltään asiakkaan tarpeita vastaavia. (Mielenterveyslaki 1116/1990; Sosiaalihuoltolaki 1982/710.)

3.4.1 Tuettu asuminen

Tuetussa asumisessa ihminen asuu omassa kodissaan tai tukiasunnossa itsenäisesti. Tavoitteena on ihmisen mahdollisimman itsenäinen selviytyminen. Tukiasunnossa asuminen on määräaikaista ja sieltä siirrytään asumaan itsenäisempään asumiseen omaan kotiin tuen tarpeen vähennyttyä. Asumiseen tukiasunnossa liittyy aktiivinen kuntoutus, jonka tavoitteena on auttaa kuntoutujaa selviytymään elämästä mahdollisimman itsenäisesti ja tukea sosiaalisten verkostojen luomista. Siirtyessään itsenäisempään asumiseen ihminen tarvitsee edelleen tukea ja ohjausta päivittäisten asioiden hoidossa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007.)

3.4.2 Palveluasuminen

Palveluasumisella tarkoitetaan yhteisöllistä asumista ryhmäasunnossa, palvelutalossa tai muussa asunnossa, jossa on henkilökuntaa paikalla päivisin. Palveluasumiseen kuuluvat asunnon lisäksi asumiseen liittyvät palvelut, jotka ovat välttämättömiä ihmisen itsenäisen asumisen kannalta. Palveluja voivat olla avustaminen asumiseen liittyvissä asioissa, kuten liikkumisessa, pukemisessa, henkilökohtaisessa hygieniassa, siivouksessa. Lisäksi tarvitaan palveluja asukkaan terveyden, kuntoutuksen ja viihtyvyyden edistämiseksi. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007.)

Palveluasumisessa asuva ihminen tarvitsee omatoimisuuden harjoittelua ja pitkäjänteistä kuntoutusta, joten on tärkeää, että hän saa asumisensa tueksi riittävästi ohjausta ja palveluja. Tavoitteena on henkilön toimintakyvyn ja sosiaalisten suhteiden sekä itsenäisessä asumisessa tarvittavien taitojen vahvistaminen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007.)

Palveluasumisessa asuminen voi tapahtua missä tahansa asunnossa, joka soveltuu asukkaalle. Asunto voi olla vuokra- tai omistusasunto, omakotitalo, rivitalo, palvelutalo tai osa asuinryhmää. Tärkeää on, että asunto on asukkaalle sopiva ja että ympäristö on esteetön. Esteellinen asunto ja ympäristö lisäävät palvelun ja tuen tarvetta. Asukas saa riittävät ja toimivat palvelut, kun hänellä on palveluasumispäätös. Palveluasumisessa ihmisellä on tavanomaiset asukkaan oikeudet ja velvollisuudet. Palveluasumisessa asukas maksaa itse tavanomaisista menoista, kuten vuokrasta, sähköstä ja ruokakustannuksista. (Nurmi-Koikkalainen 2009, 21.)

3.4.3 Tehostettu palveluasuminen

Tehostetulla palveluasumisella tarkoitetaan ryhmäasunnossa tapahtuvaa yhteisöasumista, jossa on henkilökuntaa jatkuvasti paikalla. Siellä asuvan henkilön toimintakyky on vaikeasti rajoittunut, ja hän tarvitsee hoivaa ja huolenpitoa sekä ympärivuorokautista tukea ja ohjausta. Tehostettu palveluasuminen on suunnattu ihmisille, joilla on fyysistä, psyykkistä tai sosiaalista toimintakyvyn alentumista niin paljon, etteivät he selviydy enää kotona asumisesta itsenäisesti. Tarkoituksena on tukea asukkaiden omatoimisuutta ja luoda heille turvallinen asuinympäristö. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007.)

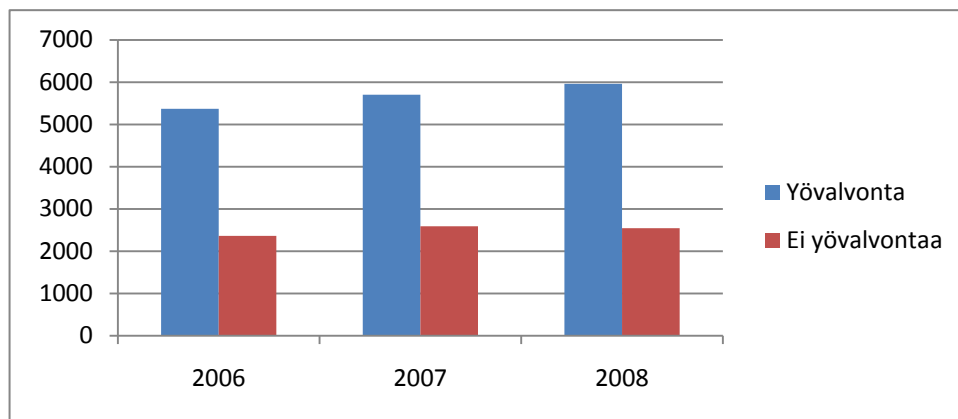
Tehostettu palveluasuminen korostaa ihmisten elämänlaadun merkitystä, vahvistaa elämän merkityksellisyyden kokemuksia ja kokonaisvaltaista hyvinvointia terveyden heikentyessä. Tavoitteena on myös ehkäistä pitkäaikaisen laitoshoidon tarvetta. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007.)

3.5 Tilastotietoa asumispalvelujen käytöstä vuonna 2007

Stakesin vuoden 2007 tilastojen mukaan kehitysvammaisten asumispalvelujen asiakasmäärä on kasvanut lähes kaksi prosenttia vuoteen 2006 verrattuna, ollen vuoden lopussa 8000 ihmistä. Vuodesta 2000 lähtien kehitys on jatkunut samanlaisena suuntautuen asumispalvelujen käytön lisääntymiseen ja laitosasumisen vähenemiseen. Palveluasumisen piirissä oli vuoden 2007 lopussa 2004 ihmistä, tuetussa asumisessa asui 2998 ihmistä ja kehitysvammalaitoksissa 2220 ihmistä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2009.)

Mielenterveyskuntoutujia oli vuoden 2007 lopussa asumispalvelujen piirissä 6532 ihmistä, mikä on lähes 11 prosenttia enemmän kuin edellisellä vuonna. Ei-ympärivuorokautisissa asumispalveluissa asui 3590 ihmistä ja ympärivuorokautisissa 2942 ihmistä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2009.)

Sotkanet-sivustoilla on tilastotietoa asumispalveluja käyttäneistä vammaisista ihmisistä kerätty vuoteen 2005 asti erikseen kehitysvammaisten ja muiden vammaisten osalta. Vuodesta 2006 lähtien on kerätty asumispalveluja käyttäneiden vammaisten ihmisten yhteismäärä. Tilastot ovat Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) hoitoilmoitusrekisterin keräämiä asiakaskohtaisia tietoja. (Tilasto- ja indikaattoripankki SOTKANet 2005 – 2009.)

KUVIO 1. Asumispalvelujen käyttäjämäärä

Vuonna 2006 asumispalvelujen käyttäjiä oli yksiköissä, joissa henkilökuntaa on läsnä myös yöllä 5371, vuonna 2007 5699 ja vuonna 2008 5960 vammaista ihmistä. Vuonna 2006 oli asumispalvelujen käyttäjiä paikoissa joissa ei ole henkilökuntaa yöaikaan paikalla 2362, vuonna 2007 2588 ja vuonna 2008 2540 vammaista ihmistä. (kuvio 1). (Tilasto- ja indikaattoripankki SOTKANet 2005 – 2009.)

Tarpeellisia tietoja sisältävien tilastojen löytäminen oli vaikeaa. Yhtenäistä linjaa asumisen määritelmille tai tilastoa palvelujen käyttäjistä ei ole. Tilastoista ei ilmene, kuinka paljon eri asumismuodoissa palvelujen käyttäjissä on kehitysvammaisia, liikuntavammaisia ja mielenterveyskuntoutujia.

4 ITSENÄINEN ELÄMÄ VAMMAISPOLITIIKAN TAVOITTEENA

Itsenäinen elämä ei tarkoita halua elää yksin, tarvitsematta ketään toista. Se tarkoittaa halua saada mahdollisuus hallita ja päättää omaan elämäänsä kuuluvista asioista sekä tehdä valintoja ja päätöksiä omassa elämässään. Itsenäinen elämä ja itsenäisyys ovat yhteydessä ihmisen vapauteen, ja ne määrittyvät päättämisen ja päätöksenteon kautta. (Nurmi-Koikkalainen 2009, 13.)

Valtioneuvosto määritteli vuonna 2006 vammaispoliittisessa selonteossa keskeisiä periaatteita. Ne ovat oikeus yhdenvertaisuuteen, osallisuuteen sekä tarpeellisiin palveluihin ja tukitoimiin. (Ahola & Konttinen 2009, 5 - 7.) Vammaispolitiikassa tavoitteena on syrjinnän ehkäisy ja vammaisten ihmisten sosiaalisen aseman parantaminen yhteiskunnassamme. Tavoitteeseen pyritään vähentämällä laitosasumista, kehittämällä vammaispalveluja sekä suunnittelemalla ja rakentamalla asumismuotoja, joissa vammaiset ihmi-

set pystyvät asumaan ja elämään ihmisinä muiden joukossa. Omaehtoinen toiminta ja itsemääräämisoikeus omiin tekemisiin ja päivän kulkuun tekevät elämästä mielekäästä. Osallisuuden tunne syntyy onnistumisesta työssä tai harrastuksessa. (Eriksson 2008, 176.)

Keskeinen asia vammaisten itsenäisessä elämässä on ollut, kuinka yhdistää itsenäisyys ja avun sekä tuen tarve. Ratkaisuna ovat nykyään toimivat erilaiset asumisen palvelut. Tavoitteena on mahdollisuus samanlaiseen vapauteen, joustavuuteen ja valinnanmahdollisuuksiin kuin muillakin ihmisillä on. (Nurmi-Koikkalainen 2009, 14.)

5 OMAN ELÄMÄN HALLINTA JA SITÄ RAJOITTAVAT TEKIJÄT

Vammaisen henkilön osallistumisesta ja vaikuttamisesta itseään koskevaan päätöksen tekoon on säädetty lailla ja asetuksella vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista. Laista huolimatta vammaisen osallistuminen ja vaikuttaminen ei aina toteudu. Vammaisen ääni jää usein kuulematta. Tuen tarve ja kuntien palveluntarjonta eivät kohtaa. (Kaukola 2000, 16.) Yleisten ihmisoikeuksien vahvistuminen sekä suvaitsevaisuuden lisääntyminen mahdollistavat sen, että hyväksymme yhä erilaisempia ihmisiä lähellemme ja ihmisyyden piiriin. Vammaisten ihmisten perusvapauksia ja oikeuksia kunnioitetaan, kun heidät nähdään itsenäisinä subjekteina. (Nurmi-Koikkalainen 2009, 9.)

Autonomian eli itsehallinnon lisääminen kuuluu vammaisliikkeen tavoitteisiin. Se ei tarkoita selviytymistä kokonaan ilman apua vaan mahdollisuutta vaikuttaa ja tehdä omaa elämäänsä koskevia päätöksiä. Itsenäistä asumista ja aktiviteetteihin osallistumista voi rajoittaa myös riittävän avun ja tuen puuttuminen. Vammaisliike korostaa, että palvelut täytyisi järjestää vammaista ihmistä kuunnellen ja hänen tarpeistaan lähtien. Käytäntöjä tulisi muuttaa vammaisen omaa osallistumista tukeväksi työntekijän puolesta tekemisen sijaan. (Harjajärvi ym. 2009, 96 - 98.)

Riittävä toimeentulo on edellytys monille mahdollisuuksille ja valinnoille elämässä. Huolimatta yhteiskunnan taloudellisista tuista, kuten eläkkeestä, vammais- ja asumistuesta, vammaisten ihmisten toimeentulo on niukkaa. Työssä käymättömillä vammaisilla raha riittää vain välttämättömiin tarpeisiin. Työssä käyvätkin joutuvat tarkkaan harkitsemaan hankintojaan. (Eriksson 2008, 133 - 134.) Eläkkeen ansiotulorajojen takia

vammaisten mahdollisuudet kohentaa toimeentuloaan palkkatyöllä ovat rajalliset. Työssä käyvät vammaiset ovat yleensä työtoiminnan piirissä. Siitä maksetaan muodollista työosuusrahaksi kutsuttua korvausta. (Harjajärvi ym. 2009, 99 - 100.)

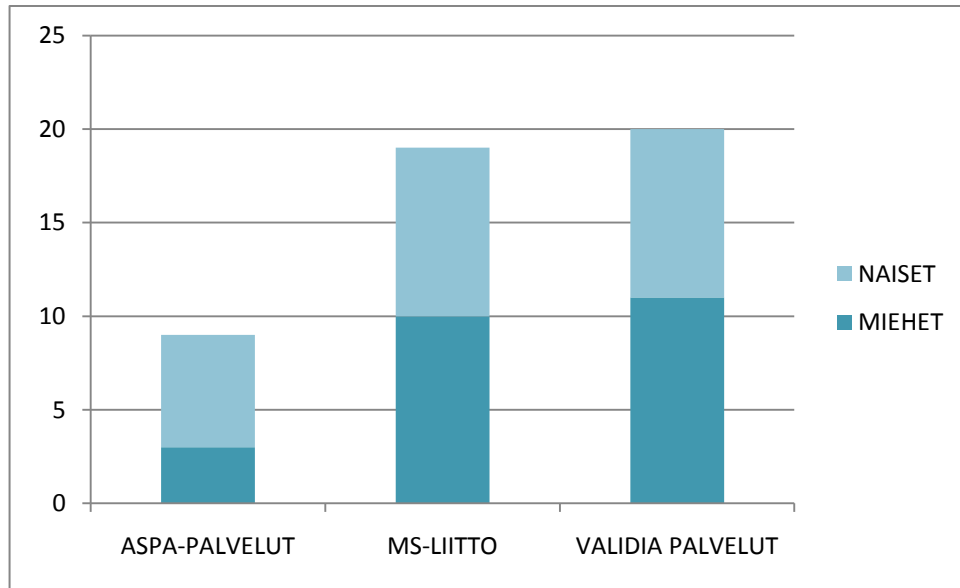
Keskeisimpiä oikeuksiamme elämässä ovat oikeus muodostaa ystävyys- ja rakkaussuhteita sekä perustaa perhe. Vammaisten kohdalla näiden oikeuksien toteutuminen ei ole itsestään selvää. Riippuvuussuhde omiin vanhempiin saattaa aiheuttaa sen, ettei vammaisella henkilöllä ole muita kiintymyssuhteita. Vanhempien rooli vaikuttaa myös siihen, kuinka herkästi vammaisen henkilö ottaa kontaktia muihin. (Eriksson 2008, 145 - 146.)

6 OPINNÄYTETYÖN MENETELMÄLLISET RATKAISUT

6.1 Asumispalvelujen käyttäjiltä kerätty haastatteluaineisto

Asiakkaan äänellä -hankkeen projektivastaava Merja Marjamäki oli toteuttanut haastattelut, joiden pohjalta aineistoa lähdin analysoimaan. Haastatteluihin on osallistunut yhteensä 48 ihmistä, yhdeksästä eri asumispalveluryhmästä, seitsemältä paikkakunnalta. Haastatteluun osallistuneet olivat yli 20-vuotiaita asumispalveluja käyttäviä mielenterveyskuntoutujia, kehitysvammaisia ja liikuntavammaisia ihmisiä Suomessa. Haastattelut on toteutettu ryhmähaastatteluina vuonna 2008. Opinnäytetyössäni analysoin tätä aineistoa tarkoituksena selvittää, mistä oman kodin merkitys eri tavalla vammaisille ihmisille muodostuu sekä eroaako vammaisten ihmisten kohdalla asumisen merkitys ei-vammaisiin nähden.

Aineisto koostuu 48 ihmisen ajatuksista. He ovat vammaispalveluja käyttäviä ihmisiä Kouvolasta, Kuusankoskelta, Helsingistä, Turusta, Raisiosta, Seinäjoelta ja Mikkelistä, yhteensä yhdeksästä eri asumispalveluyksiköstä. Kahdessa yksikössä on henkilökunta paikalla ainoastaan päiväaikaan ja seitsemässä yksikössä ympäri vuorokauden. Haastatteluun osallistuneilla henkilöillä on liikuntavamma, kehitysvamma tai psyykinen sairaus.

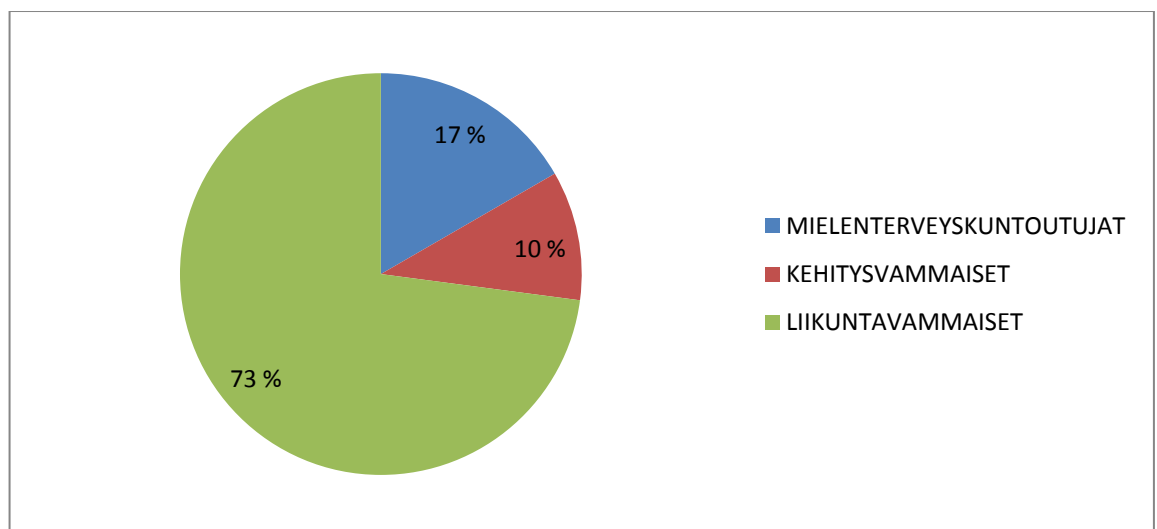

KUVIO 2. Osallistuneiden määrät palveluntarjoajan mukaan

Haastatteluun osallistui 9 ASPA Palvelut Oy:n asiakasta, joista 3 oli miehiä ja 6 naisia (kuvio 2). Heistä 2 oli mielenterveyskuntoutujia, 5 kehitysvammaista ja 2 liikuntavammaista (kuvio 3).

Osallistujista 19 oli MS-liiton asumispalvelujen asiakkaita, joista miehiä oli 10 ja naisia 9 (kuvio 2). He kaikki olivat liikuntavammaisia (kuvio 3).

Validia-palvelujen asiakkaita osallistujista oli 20, joista 11 oli miehiä ja naisia 9 (kuvio 2). Heistä mielenterveyskuntoutujia oli 6 ja liikuntavammaisia 14 (kuvio 3).

KUVIO 3. Osallistuneiden määrät vammaryhmittäin

6.2 Sisällön analyysi aineiston analyysimenetelmänä

Analyysin tekemiseksi ei ole olemassa yksityiskohtaisia sääntöjä. Analysointimenetelmä on tapa, jolla kerättyä aineistoa käydään läpi, analysoidaan ja kootaan tulokset. Analyysin tarkoitus on luoda haastatteluaineistoon selkeyttä ja tuottaa tietoa tutkittavasta asiasta. Analyysissa datasta erotellaan ja luokitellaan tutkimuksen kannalta tärkeä aines, minkä jälkeen voidaan tehdä tulkintoja. Laadullisessa analyysissä kerätty aineisto puretaan teksteiksi, minkä jälkeen se voidaan järjestää. Tulkintoja varten aineisto on luettava useaan kertaan läpi, jotta sen tuntee perinpohjaisesti. (Eskola & Suoranta 2000, 145 - 152.)

Sisällön analyysia voidaan tehdä joko aineistolähtöisesti induktiivisella otteella tai deduktiivisesti käyttäen aineiston luokittelussa hyväksi jotain aikaisempaa käsitejärjestelmää. Aineistolähtöisessä analyysissä samaan luokkaan tulevat asiat päättää tutkija. Ensimmäiseksi induktiivisen sisällön analyysiä tehtäessä on määritettävä analyysiyksikkö. (Kyngäs & Vanhanen 1999, 5.) Työni on analysoitu induktiivisella otteella, ja yksikkönä oli haastatteluun osallistuneen ihmisen ilmaisema lause tai ajatus.

Aineiston analyysin olen aloittanut tutustumalla aineistoon lukemalla sen useaan kertaan. Lukiessani pohdin, mitä ihmisten kommentit tarkoittavat ja mitä merkityksiä niistä nousee esille. Asumisen merkityksiä lukiessani minulla oli tutkimuskysymyksen mukainen jaottelu asumisen psyykkisestä, fyysisestä ja sosiaalisesta merkityksestä mielessäni. Merkkasin paperille samalla värillä saman merkityksen alle kuuluvat kommentit, jonka jälkeen kirjoitin ne puhtaaksi tekstinkäsittelyohjelmalla. Vaikuttamiseen ja omaan elämään liittyvän aineiston jaoin omiksi luokikseen merkitsemällä samanvärisellä kynällä kommentit, joista nousi sama merkitys esille. Kirjoitin kommentit tekstinkäsittelyohjelmalla omiksi ryhmikseen.

7 ANALYYSIN TULOKSET

7.1 Oman kodin merkitys

7.1.1 Asumisen psyykkiset merkitykset

Asumiseen liittyvistä kommentteista psyykkisiä merkityksistä nousi esille eniten (19 / 41 eli 46 %). Psyykkisissä merkityksissä korostui kolme teemaa. Nämä teemat ovat itsemääräämisoikeus, yksityisyys ja hyvinvointi.

Itsemääräämisoikeutta käsittelevissä kommentteissa keskeisenä ajatuksena oli jokaisen ihmisen mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin omaa elämäänsä koskevissa asioissa. Merkittävänä asiana nousi esille omaa kotia ja omia menemisiä koskeva itsenäinen päätöksenteko.

”Herra ja Hidalgo omassa kodissa eli itse saa määrätä”

”Voi mennä ja tulla vapaasti, miten haluaa”

”Ei tarvitse keltään kysyä lupaa tehdä asioita omassa kodissa”

Yksityisyyden, oma rauhan ja turvallisuuden kunnioittaminen muiden taholta omassa elämässä nousivat aineistossa esille merkityksellisinä asioina. Lakikin turvaa kodissa yksityisyyden ja kotirauhan suojan. Tärkeänä asiana pidettiin asukkaan yksityisyyden kunnioittamista myös työntekijöiden taholta. Työntekijällä ei ole oikeutta tulla asuntoon oman halunsa mukaan, ellei ole epäilystä, että asukas tarvitsisi apua. Aineiston mukaan merkityksellistä omassa kodissa on, että se on yksityinen, oma paikka, joka antaa mahdollisuuden olla rauhassa omissa oloissaan.

”Saa olla rauhassa”

”Yksityisyys – yksityinen paikka – mun oma”

”Työntekijöiden puolelta – sitä paikkaa ja tilaa kunnioitetaan – on tämän ihmisen yksityisalue - on hänen elämänsä yksi tärkein piste. Työntekijöillä

ei ole oikeutta tulla omilla avaimillaan ihan miten tahansa, vain jos (on) epäily esim. sairauskohtauksesta – muuten ei”

Hyvinvointiin ja hyvään elämään liittyy merkittävänä asiana oma koti. Koti luo turvallisuutta ja aineiston mukaan ihmisen hyvinvoinnille on tärkeää oma koti ja kunnossa olevat elämän perusasiat.

”Tärkein paikka ihmiselle”

”Tärkeä, eihän saa töitäkään jos ei ole asiat kunnossa”

”Paikka, jossa viihtyy”

7.1.2 Asumisen fyysiset merkitykset

Aineiston kommentteista (15 / 41) 37 %:ssa korostui fyysiset merkitykset. Fyysisissä merkityksissä esille nousi neljä teemaa. Nämä teemat ovat itsemääräämisoikeus, omat henkilökohtaiset tavarat, tarvittavat apuvälineet ja kodin sijainti.

Itsemääräämisoikeuden toteutuminen omassa kodissa koettiin tärkeäksi. Merkityksellistä aineiston mukaan oli myös se, että on itse saanut ”rakentaa” oman kodin ja voinut vaikuttaa sisustukseen ja omassa kodissa oleviin tavaroihin.

”Itse rakentaa kodin - sitten on oma koti: omat tavarat, huonekalut, vaatteet, ystävät”

”Voi itse päättää missä on pöydän paikka ja missä kohtaa pöydällä on oma paikka, jossa voi juoda kahvia”

Omista henkilökohtaisista tavaroista muodostuu koti. Aivan kuten virallinen määritelmäkin kertoo, myös haastateltavien mukaan kodista voidaan puhua vasta silloin, kun asunnossa on vähintään yksi makuuhuone sekä muut tarvittavat tilat.

”Avain, lukko ja postiluukku”

”Jos on yksi huone, niin se on nukkumispaikka, ei koti”

”Omat tavarat”

Apuvälineiden tärkeyden merkitys omassa kodissa fyysisesti liikuntaesteisille helpottaa toimimista arkisissa askareissa ja mahdollistaa itsenäisen asumisen. Kommenttien mukaan omassa kodissa toimiminen ja oleminen on vaivattominta, koska siellä on kaikki tarvittava elämää helpottava välineistö.

”Monesti myös helpoin olla, kun on järjestynyt apuvälineitä, joiden avulla pystyy itse toimimaan”

Kodin sijainnilla ja näkymillä ikkunasta oli aineiston mukaan tärkeä merkitys. Oma koti on osa ihmisen identiteettiä; se kertoo asukkaastaan. Aineiston mukaan tärkeää oli siisti ja kaunis koti.

”Siisti koti”

”(Tärkeää) minkälaiset näköalat on ikkunasta, että on kaunis näköala”

7.1.3 Asumisen sosiaaliset merkitykset

Sosiaalisten suhteiden merkitykset korostuivat (7 / 41) 17 %:lla asumiseen liittyvissä kommentteissa. Sosiaalisten suhteiden merkityksissä nousi esille kaksi teemaa jotka ovat itsemääräämisoikeus ja turvallisuus.

Itsemääräämisoikeus sosiaalisissa suhteissa koettiin aineiston mukaan tärkeäksi. Ihmisellä on oikeus päättää omasta sosiaalisesta verkostostaan. Aineistosta nousi esille merkittävänä asiana esille mahdollisuus päättää itse, milloin haluaa ottaa vieraita omaan kotiin ja milloin haluaa olla yksin.

”Itse voi päättää kuka tulee kyläilemään omaan kotiin”

”Saa määrätä – jos ei halua, että joku on siellä – voi sanoa, että nyt voi lähteä”

Turvallisuus on hyvän elämän yksi edellytys. Aineiston mukaan muiden ihmisten, sekä työntekijöiden että muiden asukkaiden, läheisyys loi turvallisuutta asumiseen. Asumisen turvallisuuden kannalta myös työntekijöiden asiantuntemus ja ammattitaito olivat merkittäviä asioita.

”Tärkeää, että on turvallinen ja kuitenkin lähellä on ihmisiä”

”Turvallinen (työntekijät ovat aina paikalla ja ovat osaavia)”

7.2 Vaikuttamisen ja osallistumisen merkitys

Aineistossa oli kaikkiaan 29 kommenttia asukkaiden ajatuksista siitä, mitä vaikuttaminen heidän mielestään tarkoittaa. Kommenteista nousi esille viisi teemaa. Nämä teemat ovat itsemääräämisoikeus, puhuminen ja kuunteleminen, tasavertainen kohtelu, oma vastuu ja oma vaikuttaminen tarvittavaan apuun. Tarkoituksena oli myös arvioida, kuinka monet asiat ovat sellaisia, joista asukas voi itse päättää ja kuinka monta sellaista asiaa, joista palveluntuottaja, omaiset tai joku ulkopuolinen taho päättää. Aineistossa korostuivat kuitenkin asiat, joissa ihminen voi itse olla aktiivisesti mukana päättämässä.

Itsemääräämisoikeus ja mahdollisuus vaikuttaa oman elämänsä kulkuun ja tulla aidosti kuulluksi ovat merkityksellisiä asioita jokaisen elämässä. Osallistumisesta ja vaikuttamisesta säädetty laki velvoittaa ottamaan vammaisen henkilön mukaan itseään koskevaan päätöksentekoon. Laista huolimatta osallistuminen ei aina toteudu. Ihmisellä täytyy olla mahdollisuus vaikuttaa oman elämänsä tapahtumiin. Haastatteluihin osallistuneet henkilöt kokivat tärkeäksi sen, että voivat olla mukana itseään koskevassa päätöksenteossa ja näin ollen saada mahdollisuuden vaikuttaa omaa elämäänsä koskeviin asioihin, omiin menemisiin ja tekemisiin. Merkityksellistä oli kommenttien mukaan kuulluksi tuleminen ja se, ettei kukaan päättä asioista puolesta.

”Että saa itse olla päättämässä oman elämän asioista, ettei kukaan toinen sano, miten asiat tehdään”

”Voi vaikuttaa mitä itselle tapahtuu”

”Saa päättää koska syö, mitä syö, milloin käy kaupassa ja milloin wc:ssä”

Puhuminen ja kuunteleminen nousivat esille aineistossa tärkeinä asioina. Työntekijän toimintatavoista voi havaita, onko hän kuunnellut asukasta aidosti keskustelutilanteessa. Haastateltavien mukaan asioista ja työskentelytavoista puhuminen työntekijöiden kanssa on tärkeää. Merkityksellistä on itse päästä vaikuttamaan asioihin, ettei käy niin, että muut päättävät puolesta. Aito kuunteleminen ja ymmärtäminen sekä asukkaan mielipiteet huomioiva työskentelytapa nousivat esille vastauksista asukkaiden vaikuttamismahdollisuuksista puhuttaessa. Tärkeänä pidettiin sitä, että on omana itsenään, omine mielipiteineen vakavasti otettava henkilö. Keskustelu asioista koettiin haastateltavien keskuudessa tärkeäksi vaikutuskanavaksi. Haastateltavilla oli myös kokemuksia siitä, ettei asioista keskusteltu tarpeeksi, jolloin omat vaikuttamismahdollisuudet olivat vähäiset. Haasteita vuorovaikutukselle asettaa myös erilaiset kommunikointimenetelmät.

”Sitä, että jos tarvii apua – kun sen kertoo – yrittää kertoa niin, että työntekijä tietää mistä on kysymys – eihän työntekijä voi tietää, jos ei kerro (ymmärtämystä puolin ja toisin täytyy olla)”

”Että omia näkemyksiä saa kuulluksi ja ymmärretyksi”

”Voi neuvotella, ettei lyödä valmiita ratkaisuja eteen – kunhan löytää sen kenen kanssa neuvotellaan ratkaisumalleista ja käytännön toimista”

”Tärkeää että puhutaan ja että käytäisiin asioita läpi yhdessä enemmän”

Tasavertainen kohtelu. Ihmisen kunnioittaminen ja hänen mielipiteidensä kuuntelu sekä aikuisena itsenäisenä ihmisenä kohtelu on aineiston mukaan tärkeää. Ihminen on itsenäinen subjekti vammastaan tai sairaudestaan huolimatta. Kommenttien mukaan vamma saattaa vaikuttaa ihmisten suhtautumiseen, eikä vammaisen ihmisen mielipiteitä tai toiveita oteta huomioon.

”(Vaikuttaminen) ei toteudu jos kaikki pitää kerjätä kuin huutolaispoika. Ei toteudu, jos kohdellaan kuin pikkupoikaa ja määrätään mitä saa tehdä”

Oma vastuullisuus mielipiteiden ilmaisussa asioissa, joihin haluaa vaikuttaa, oli merkityksellistä asioita kommenttien mukaan. Tärkeää elämässä on saada mahdollisuus mielipiteensä ilmaisemiseen sekä tulla kuulluksi. Aineiston mukaan asukkaat huomioivat omien mielipiteiden merkityksellisyyden vaikuttamisessa itseään koskevissa asioissa. Voidakseen vaikuttaa täytyy osallistua ja olla valmis ilmaisemaan myös mielipiteensä.

”Pitää itsekin sanoa oma mielipide”

”Itsellä täytyy olla ajatus, mitä haluaa”

Oma vaikuttaminen tarvittavaan apuun ja omien tarpeiden mukaan avun ja palvelun vastaanottaminen nousivat myös esille kommentteista. Oman vaikuttamisen myötä palveluiden koettiin olevan itselle sopivia ja tarpeellisia, minkä myötä voi olla tyytyväinen saamiinsa palveluihin. Tärkeänä pidettiin myös sitä, että työntekijä huomioi asukkaan avun- ja palveluntarpeen yksilöllisesti.

”Saadaan sellaista palvelua mitä tarvitaan”

”Että voi olla tyytyväinen niihin palveluihin”

”Että autetaan silleen kuin itse haluaa, eikä niin miten työntekijät haluaa”

7.3 Itsenäisen elämän merkitys

Aineistossa oli kaikkiaan 35 kommenttia liittyen itsenäiseen, omaan elämään liittyen. Kommentteista nousi esille viisi teemaa. Nämä teemat ovat itsemääräämisoikeus, ihmisarvo ja itsensä toteuttaminen, sosiaaliset suhteet, yksityisyys sekä itsenäiseen elämän ja valinnan vapauden myötä tuleva oma vapaus / vastuu.

Itsemääräämisoikeus on merkityksellinen asia kaikilla elämän osa-alueilla. Itsenäinen elämä tarkoittaa omaan elämään liittyvien valintojen ja päätösten tekoa. Haastatteluun osallistuneet tarvitsevat päivittäistä apua ja tukea. Tuen tarpeesta huolimatta heillekin täytyy mahdollistaa itsenäisyys. Haastateltavien vastauksista nousi esille päätöksenteon mahdollisuuden tärkeys. Riittävä taloudellinen toimeentulo on tärkeä osa itsenäistä elämää. Se, että pystyy itse huolehtimaan omasta asumisesta ja elämisestä syntyneistä kus-

tannuksista, koettiin tärkeäksi. Merkityksellistä oli myös se, että asiat pystyy hoitamaan itse henkilökohtaisesti. Tarvittavat palvelut riittävän lähellä luovat turvallisuutta itsenäiseen elämään. Tärkeäksi koettiin, että itse saa toimia ja määritellä mahdollisen avuntarpeensa ja halutessaan voi toimia myös itse, eikä apua tarjota väkisin.

”Kuitenkin saa apua – on turvallista”

”Työntekijät eivät puutu, jos itse pystyy ajamaan käytännön asiat – antavat apua, jos tarvitsee”

”Itse maksan vuokran, sähkön jne. mitä itsenäiseen asumiseen kuuluu”

”Vapaus päättää omista asioista”

Itsensä toteuttaminen ja ihmisarvon kunnioittaminen nousivat esille tärkeinä asioina aineistosta. Merkityksellistä aineiston mukaan on liikkumisen vapaus sekä mahdollisuus itsenäisen, oman elämän toteuttamiseen. Huolimatta avun tarpeesta on tärkeää saada elää oman näköistä elämää. Itsenäistyminen ja itsenäinen asuminen on jokaisen kansalaisen oikeus. Aineistosta nousi esille oikeus ja mahdollisuus itsenäistymiseen sekä oman minuuden säilyttämiseen huolimatta vammasta johtuvasta avuntarpeesta.

”Saa toteuttaa omaa itseään, omaa elämää, mitä katsoo – on omat arvot ja mieltymykset - on vapaus liikkua, toimia ja sanoa sekä järjestellä muutenkin (elämää ja asuntoa)”

”On oikeus ja mahdollisuus itsenäistyä”

”Saa oman minuutensa säilytettyä – ei itse eikä kukaan sivullinen laitosta, vaikka asuu...”

”Ihmisarvon kunnioittamista (se on) tärkeää”

Sosiaaliset suhteet ovat tärkeitä ihmisten elämässä. Ystävien merkitys elämälle on suuri. Merkittävää on se, että voi kutsua ystäviä ja sukulaisia kyläilemään luokseen. Aineiston mukaan tärkeänä pidettiin sitä, että voi itse vaikuttaa siihen, milloin ja kuka tulee

kyläilemään omaan kotiin. Merkittävää ovat ystävien kanssa tapaamiset myös kodin ulkopuolella, esimerkiksi ystävän kotona.

”Saa lähteä kyläilemään ”

”On ystäviä ”

”Voi tuoda kavereita kotiin ”

Yksityisyys ja oma ”reviiri” ovat tärkeitä meille jokaiselle. Aineistossa korostui luottamuksellisuuden merkitys. Merkittävää on, että voi itse päättää, kenelle asioistaan luottamuksellisesti kertoo. Asumispalveluja saavana henkilönä voi itse päättää, mitkä asiat on olennaista kertoa avun saamisen kannalta. Kertoessaan itselleen merkityksellisen asian luottamuksellisesti toiselle on tärkeää voida tietää, että asia jää kertojan ja kuulijan väliseksi.

”Yksityisyys on – työntekijöiden ei tarvitse tietää kaikkea – mikä on hoitollinen asia, kirjataan ylös – mikä on oma asia, ei kirjata ylös eikä kertoa muille työntekijöille ”

”Kukaan ei tule asuntoon ilman lupaa ”

Oma vapaus ja oma vastuu itsenäiseen elämään liittyen nousivat esille kommentteista. Omaehtoinen toiminta ja oikeus määrätä omista tekemisistään tekevät elämästä mielekästä. Aineiston mukaan merkityksellistä itsenäisessä elämässä on vapaus lähteä ja kulkea oman mielensä mukaan tarvitsematta siihen muiden lupaa. Itsenäinen elämä ja vapaus tuo myös vastuuta.

”Vapaus valita ja vastuu valinnoista ”

”Uskaltaa ottaa vastuuta ja hoitaa asioitaan ”

”Saa päättää, mitä tekee, eikä tarvitse koko ajan kysellä, mitä voi nyt tehdä ”

”Saa mennä minne haluaa ”

8 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS

Laadullisessa tutkimuksessa tärkein luotettavuuden kriteeri on tutkija itse. Luotettavuuden arviointi koskee koko tutkimusprosessia. (Eskola & Suoranta 2000, 21.) Opinnäytetyössä noudatetaan tutkimuseettisiä ohjeita jotka jaetaan tieteen sisäiseen ja ulkopuoliseen tutkimusetiikkaan. Tutkimuksen peruslähtökohta on se, ettei tutkimus aineistoa luoda tyhjästä tai tuloksia vääristellä. Omia toimintatapoja tulee arvioida kriittisesti eri näkökulmista. (Kankkunen & Vehviläinen-Julkunen 2009, 171-174.) Tekemäni analyysin tulosten luotettavuuteen voi vaikuttaa se että käyttämäni aineisto on toisen henkilön keräämää. Virhetulkintojen mahdollisuus on kuitenkin pieni koska kommentit on kirjattu sanasta sanaan haastattelutilanteessa ja ne ovat lyhyitä ja asiasisällöltään ytimekkäitä. Luotettavuuden kannalta merkityksellistä on myös se että yksin tutkimustyötä tehdessä saattaa sokeutua omalle tutkimukselle. Tutkimustyötä tehdessä tutkija vakuuttuu omien johtopäätöstensä oikeellisuudesta ja pitää muodostamiansa johtopäätöksiä oikeina, vaikka ne eivät välttämättä sitä ole. (Kankkunen & Vehviläinen-Julkunen 2009, 159.)

Laadullista aineiston analyysiä tehdessä on tärkeää huomioida ja ymmärtää ihmisten ainutlaatuinen kokemusmaailma (Eskola & Suoranta 2000, 145). Yhteyden aineiston ja tulosten välillä pyrin osoittamaan aineistosta poimituilla kommentteilla. Tarkoitukseni oli tällä tavoin lisätä myös raportin luettavuutta.

9 POHDINTA

Asumiseen liittyviä kommentteja oli kirjattu 41 kohtaa. Haastatteluaineiston perusteella mielenterveyskuntoutujien, kehitysvammaisten ja liikuntavammaisten asumisessa ja omassa kodissa korostuivat eniten psyykkiset asiat (19), toiseksi eniten fyysiset asiat (15) ja kolmanneksi eli kaikkein vähiten korostuivat sosiaaliset asiat (7). Yllättävää mielestäni oli, että sosiaalisia asiat nousivat esille heikoimmin. Lähes puolessa vastauksia korostui itsemääräämisoikeuden toteutumisen tärkeys. Vammaisilla ihmisillä on hyvin samankaltaiset tarpeet kuin ei-vammaisilla. Erityistarpeina voidaan huomioida fyysiset rajoitteet ja sen myötä ympäristön esteettömyys ja liikkumisen apuvälineiden tarve.

Kommentteja kokemuksista omista vaikuttamismahdollisuuksista oli kirjattu 29 kohtaa. Meillä kaikilla on halu osallistua omaa itseä koskevaan päätöksentekoon ja olla mukana itselle merkityksellisiä päätöksiä tehtäessä. Vammaisten kohdalla tämä tarve ei aina

toteudu. Työntekijät tai sukulaiset voivat päättää vammaisen ihmisen puolesta asioista, joista ihminen itsekin pystyisi päättämään. Kuulostaa aika merkilliseltä nykypäivän Suomessa. Ihan kuin olisi olemassa ajatus siitä, että ihmisellä, jolla on fyysinen vamma tai psyykinen sairaus, täytyy olla myös ymmärryksessä vikaa. Voi olla, että päätöksiä tehtäessä vammaisen ihminen ei ole lainkaan läsnä. Aineiston pohjalta korostui puhumisen ja kommunikoinnin tärkeys. Tärkeänä asiana pidettiin myös sitä, että tulee vakavasti otetuksi omine asioineen ja mielipiteineen. Varsinkin jos ihmisellä on kommunikoinnin ongelmia, sivuutetaan useasti asiointitilanteissa ja jopa lääkärin vastaanotolla. Tämä on asia, mihin täytyy kiinnittää huomiota.

Aineistossa oli 35 itsenäiseen elämään liittyvää kommenttia. Itsenäistyminen ja eriytyminen suhteesta omiin vanhempiin kuuluu jokaisen ihmisen elämänvaiheisiin. Vammaiselle ihmiselle itsenäistyminen on usein haasteellisempaa kuin ei-vammaiselle ihmiselle. Vammaisen ihminen saattaa olla taloudellisesti riippuvainen vanhemmistaan. Toisaalta vanhemmat saattavat ”pitää kiinni” vammaisesta lapsestaan koko oman elämänsä ajan. Pelkoa saattaa aiheuttaa ajatus oman lapsen pärjäämättömyydestä itsenäisesti elämässä. Itsenäinen elämä on haasteellista myös itsenäisesti asuvalla, runsasta apua tarvitsevalla. Tärkeää olisikin työntekijöiden ja myös omaisten kunnioittaa omalla käyttäytymisellään vammaisen ihmisen itsenäisyyttä ja yksityisyyttä.

Vammaisilla ihmisillä on elämässään ja asumisessaan hyvin samanlaiset tarpeet ja toiveet kuin ei-vammaisillakin. Itsemääräämisoikeus korostui merkittävästi kaikissa aineiston tuloksissa. Tärkeinä asioina aineistosta nousi esille toive mahdollisuudesta osallistua omaa elämäänsä koskevaan päätöksentekoon. Tärkeitä asioita olivat myös yksityisyys ja oman tilan kunnioittaminen sekä työntekijöiden että muiden ihmisten taholta. Analyysin tulokset eivät ole mitenkään yllättäviä. Luultavasti tulokset olisivat hyvin samansuuntaiset, tehtäisiinpä vastaavanlainen tutkimus mille tahansa ihmisryhmälle elämäntilanteesta tai vammasta riippumatta.

Vaikeana asiana prosessin alussa koin koko työn laajuuden ja rakenteen hahmottamisen. Työn aloittaminen tuntui vaikealta ja työmäärä suurelta. Aikatauluongelmat alkoivat heti työn alussa siirtäessäni aloitusta kuukaudella eteenpäin. Aikataulua en saanut kiritettyä kiinni, joten työ valmistuikin paljon alkuperäistä suunnitelmaani myöhemmin. Koko opinnäytetyöprosessin ja käytettävän menetelmän ymmärtäminen heti alkuvaiheessa olisi olennaisesti helpottanut työn tekoa.

Aiheeseen liittyvää yleisesti vammaisuutta koskevaa kirjallisuutta on tarjolla hyvin. Ihan täsmällistä tietoa pelkästään vammaisten asumiseen liittyen on vähän saatavilla. Erilaiset tilastot asumispalvelujen käyttäjistä on hyvin vaikeasti tulkittavia, koska yhteisiä käsitteitä ei ole käytössä, eikä tilastot näin ollen ole keskenään verrattavissa.

Tehtäessä työtä ihmisten kodeissa on tärkeää ymmärtää kodin ja yksityisyyden merkitys. Toisen ihmisen kotia täytyy kunnioittaa. Työntekijänä täytyy olla tarkkana, kuinka siellä voi toimia. Asukkaan kaappeja ei voi esimerkiksi mennä penkomaan työntekijän oikeudella, vaikka olisikin epäily, että se olisi tarpeen. Lupa täytyy kysyä, ja jos lupaa ei tule, on mietittävä, kuinka asiassa toimii ja kuinka tärkeää esimerkiksi kaapin tarkastaminen on. Neuvottelemalla ja perustelemalla asioista yleensä päästään yhteisymmärrykseen. Ajattelen, että asiakkaan kotiin meno on vähän kuin kylään menisi, vaikka me neekin sinne työntekijänä.

Merja Marjamäki kokosi opinnäytetyön analyysiosuudesta esitteen. Hän myös esitteli analyysin tulokset Asiakkaan äänellä – seminaarissa marraskuussa 2009.

Jatkotutkimusaiheeksi ajattelin kyselylomaketta asumispalvelujen käyttäjien tyytyväisyydestä saamiinsa palveluihin. Sillä tavoin saataisiin arvokasta tietoa palvelujen käyttäjien kokemuksista tarjottavasta palvelusta. Tärkeää on miettiä kuinka mahdollisimman totuudenmukaisen aineiston saa kerättyä. Asiakkaat saattavat ajatella kriittisen palautteen vaikuttavan palvelun tai avun saantiin.

Kokonaisuudessaan tämä työ on ollut mielenkiintoinen ja tukee omia ajatuksiani tavasta tehdä työtä vammaisten ihmisten parissa. Ajattelen, että tämän prosessin myötä tulee kiinnitettyä vielä enemmän huomiota omaan tapaansa olla ja tehdä työtä. Kontakti työntekijän kanssa voi olla asukkaan ainoa sinä päivänä tai jopa sillä viikolla. Asiakkaan kuuntelu ja paneutuminen hänen asioihinsa on tärkeää.

LÄHTEET

Ahola, Sanna & Konttinen, Juha-Pekka 2009. Uudistuva vammaispalvelulaki. Oikeus henkilökohtaiseen apuun vahvistuu. Assistentti.info. Arkmedia, Vaasa.

Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 1987/759. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1987/19870759>. Päivitetty 10.9.2009. Luettu 10.9.2009.

Asumispalvelusäätiö ASPA 2009. Asiakkaan äänellä –kehittämishanke. <http://aspa.fi/index.phtml?s=1>. Ei päivitystietoja. Luettu 28.7.2009.

Duodecim terveyskirjasto 2009. Kehitysvammainen. http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=ltt01538. Päivitetty 20.7.2009. Luettu 20.7.2009.

Eriksson, Susan 2008. Erot, erilaisuus ja elinolot - vammaisen arkielämä ja itsemäärääminen. Kehitysvammaliiton tutkimuksia 3/2008. Kehitysvammaliitto ry.

Eskola Jari & Suoranta Juha 2000. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Harjajärvi, Minna, Kairi, Tea, Kuusterä, Kirsti & Miettinen Sonja 2009. Toimivatko kehitysvammaisten ja mielenterveyskuntoutujien asumispalvelut? Näkemyksiä palvelujen käyttäjiltä ja niiden järjestäjiltä. Kehitysvammaliitto ry, Tutkimus- ja kehittämiskeskus, Helsinki.

Heinonen, Sirkka 2006. VTT. Kestäväasuminen kokemusyhteiskunnassa. Valtakunnallinen asumistutkimusseminaari "Asuminen ja hyvinvointi" 28.11.2006.

Heiskanen, Tarja & Salonen, Kristina 1997. Miten hoidan mielenterveyttäni. Helsinki: SMS-tuotanto Oy.

Invalidiliitto Ry 2005a. Tietoa vammaisryhmistä.
http://www.invalidiliitto.fi/portal/fi/tietoa_ja_tukea/tietoa_vammaisryhmista/. Päivitetty
 10.9.2009. Luettu 10.9.2009.

Invalidiliitto Ry 2005b. Lyhytkasvuisuus.
<http://inport2.invalidiliitto.fi/pienr/diagnoosit/lyhytkasvuisuus.htm>. Päivitetty
[10.9.2009](#). Luettu 10.9.2009.

Kankkunen, Päivi & Vehviläinen-Julkunen, Katri 2009. Tutkimus hoitotieteessä. Helsinki: WSOYpro Oy.

Kaukola, Jukka 2000. Kohti täyttä elämää. Tutkimus kehitysvammaisista ihmisistä oman asiansa ajajina. Kehitysvammaisten tukiliitto ry. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Kehitysvammaisten tukiliitto 2009. Kehitysvammaisuus. <http://www.kvtl.fi/>. Päivitetty
 28.7.2009. Luettu 28.7.2009.

Kehitysvammaliitto 2007. Mitä kehitysvammaisuus on?
<http://verneri.net/yleis/tietopankki/mita-kehitysvammaisuus-on.html>. Päivitetty
 29.7.2009. Luettu 29.7.2009.

Koskisuu, Jari 2004. Eri teitä perille. Mitä mielenterveyskuntoutus on. Helsinki: Edita Prima Oy.

Kuntoutussäätiö 2006. Liikuntavammat.
<http://www.kuntoutussaatio.fi/terttu/tietopaketti/liikuntavammat.html>. Päivitetty
 10.9.2009. Luettu 10.9.2009.

Kyngäs, Helvi & Vanhanen, Liisa 1999. Sisällön analyysi, Hoitotiede-lehti, Vol 11, no 1.

Lahti Pirkko 1995. Mielenterveyden menu. Juva: WSOY.

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 1977/519.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1977/19770519>. Päivitetty 29.7.2009. Luettu 29.7.2009.

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista 1992/734.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920734>. Päivitetty 29.7.2009. Luettu 29.7.2009.

Lihastautiliitto ry 2009. Lihastaudit. <http://www.lihastautiliitto.fi/index.php?mid=77>.
 Päivitetty 10.9.2009. Luettu 10.9.2009.

Maankäyttö- ja rakennuslaki 2005. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990132>.
 Päivitetty 28.7.2009. Luettu 28.7.2009.

Mielenterveyslaki 1990. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1990/19901116>. Päivitetty 28.7.2009. Luettu 28.7.2009.

Multippeliskleroosi 2009. <http://www.multippeliskleroosi.fi/fi-FI/MS-FAKTAA.aspx>.
 Päivitetty 10.9.2009. Luettu 10.9.2009.

Munnukka, Terttu, Halme, Seija, Kankainen, Anja, Kiikkala, Irma, Lehto, Paula & Rokkanen Riitta (toim.) 1998. Hoitotyön vuosikirja. Mielenterveys. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.

Nurmi-Koikkalainen, Päivi 2009. Välttämätön apu elämisen mahdollistajana. Näkökulmia vaikeavammaisten henkilöiden asumiseen ja apuun. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

Pikkarainen Aila 2008. Kokonaisvaltainen asuminen paikka, tila vai koti? Ihmisen ko-koisia ratkaisuja palveluja ja käytäntöjä kehittämällä seminaari 7.5.2008.

Räty, Tapio, 2003. Vammaispalvelut - vammaispalvelujen soveltamiskäytäntö 2003. Pieksämäki: RT-Print Oy.

Sosiaalihuoltolaki 1982/710. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1982/19820710>. Päivitetty 28.7.2009. Luettu 28.7.2009

Sosiaali- ja terveysministeriö 2003. Yksilölliset palvelut, toimivat asunnot ja esteetön ympäristö. Vammaisten ihmisten asumispalveluiden laatusuositus. Helsinki: Edita Prima oyj.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2007. Asumista ja kuntoutusta. Mielenterveyskuntoutujien asumispalveluja koskeva kehittämissuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2007/13. Helsinki.

Suomen cp-liitto ry 2009. CP-vamma. <http://www.cp-liitto.fi/index.phtml?s=163>. Päivitetty 10.9.2009. Luettu 10.9.2009.

Suomen perustuslaki 1999. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>. Päivitetty 11.6.1999. Luettu 28.7.2009.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2009. Tilastot ja rekisterit. (<http://www.stakes.fi/FI/tilastot/aiheittain/Sosiaalipalvelut/laitosjaasumispalvelut.htm>). Päivitetty 20.7.2009. Luettu 20.7.2009.

Tilasto- ja indikaattoripankki SOTKANet 2005 – 2009. <http://uusi.sotkanet.fi>. Päivitetty 20.10.2009. Luettu 20.10.2009.

LIITE 1.
AINEISTON YHDISTELY

ALKUPERÄISILMAISU	PELKISTETTY ILMAISU	ALALUOKKA	YLÄLUOKKA
Että saa itse olla päättämässä oman elämän asioista, ettei kukaan toinen sano, miten asiat tehdään	Saa päättää	Itsemääräämisoikeus	VAIKUTTAMISEN JA OSALLISTUMISEN MERKITYS
Voi vaikuttaa mitä itselle tapahtuu	Voi vaikuttaa		
Saa päättää koska syö, mitä syö, milloin käy kaupassa ja milloin wc:ssä	Saa päättää		
Tärkeää että puhutaan ja että käytäisiin asioita läpi yhdessä enemmän	Puhuminen tärkeää	Puhuminen ja kuunteleminen	
Sitä, että jos tarvii apua – kun sen kertoo yrittää kertoa niin, että työntekijä tietää mistä on kysymys – eihän työntekijä voi tietää, jos ei kerro (ymmärtämystä puolin ja toisin täytyy olla)	Avun tarpeen kertominen		
Voi neuvotella, ettei lyödä valmiita ratkaisuja eteen – kunhan löytää sen kenen kanssa neuvotellaan ratkaisumalleista ja käytännön toimista	Voi neuvotella asioista		
Että omia näkemyksiä saa kuulluksi ja ymmärretyksi	Tulee kuulluksi ja ymmärretyksi		
(Vaikuttaminen) ei toteudu jos kaikki pitää kerjätä kuin huutolaispoika. Ei toteudu, jos kohdellaan kuin pikkupoikaa ja määrätään mitä saa tehdä	Vaikuttamisen toteutuminen	Tasavertainen kohtelu	
Pitää itsekin sanoa oma mielipide	Oman mielipiteen ilmaiseminen	Oma vastuullisuus	
Itsellä täytyy olla ajatus, mitä haluaa	Oma ajatus ja halu		
Saadaan sellaista palvelua mitä tarvitaan	Palveluntarve	Oma vaikuttaminen tarvittavaan apuun	
Että voi olla tyytyväinen niihin palveluihin	Tyytyväisyys palveluihin		
Että autetaan silleen kuin itse haluaa, eikä niin miten työntekijät haluaa	Asiakaslähtöisyys		